

Розвиток і становлення вищої медичної освіти на початку ХХ століття в Україні

Т. І. Кир'ян

Черкаський медичний коледж, м. Черкаси, Україна

Paper received 14.07.15; Accepted for publication 24.07.15.

Анотація. статтю присвячено становленню й розвитку вищої медичної освіти, відкриттю нових медичних шкіл на початку ХХ століття, їхній вплив на формування медичних кадрів.

Ключові слова: ХХ століття, розвиток вищих медичних навчальних закладів, відкриття вищих жіночих медичних курсів, початок ХХ століття, роль цього історичного періоду у класифікації розвитку вищої медичної освіти ХХ століття, форми і методи навчання

Вступ. На ХХ ст. – початок ХХІ ст. припадають кардинальні зміни у становленні й розвитку вищої медичної освіти в Україні, які зумовлені переходом людства спочатку до індустріальних, а потім від індустріальних до науково-інформаційних технологій, виходом національної вищої медичної освіти з радянської освітньої системи та входженням української вищої освіти в європейський і світовий освітній простір, приведенням у відповідність національних стандартів вищої медичної освіти до вимог європейських стандартів.

Сучасні реформи в системі вищої медичної освіти спрямовані на підвищення рівня якісної підготовки медичних працівників, формування всебічно розвинутої особистості майбутнього фахівця в галузі медицини. Інтеграція України в європейський освітній простір вимагає постійного вдосконалення вітчизняної системи медичної освіти, пошуку інноваційних методів і технологій навчання, реального забезпечення рівного доступу всіх громадян України до якісної медичної освіти, забезпечення неперервності навчання протягом усього життя.

Основні положення щодо змісту, організаційних форм навчання у вищій школі закріплені в Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки», основних засадах розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу, Концепції розвитку вищої медичної освіти в Україні, Програмі розвитку вищої медичної освіти до 2015 року.

Питання підготовки студентів ВНЗ порушено в документах ЮНЕСКО, зокрема Доповіді міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для ХХІ століття, в якій акцентовано увагу на необхідності підвищення якості професійної підготовки фахівців, гуманістичній і демократичній спрямованості, в які було закладено раціональні зерна ще на початку ХХ століття.

Короткий аналіз публікацій з теми. Вивчення, аналіз і узагальнення українського досвіду з підготовки медичних працівників, з'ясування основних функцій, тенденцій розвитку вищої медичної освіти в Україні в ХХ – на початку ХХІ століть дає змогу констатувати, що саме в цей період у теорії і практиці медичної освіти створений вагомий науковий доробок, що складає базу для вдосконалення різних аспектів професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі медицини. Зокрема, основні напрями історії і філософії вищої освіти представлено у працях В. Андрущенка, І. Зязюна,

В. Кременя, О. Сухомлинської, В. Шадрикова та ін.; методологічні засади навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах України сформульовано в працях А. Алексюка, І. Бега, В. Бондаря, О. Дубасенюк, М. Євтуха, Н. Ничкало, Л. Хомич та ін. Особливості методики впровадження нових педагогічних технологій у навчальний процес ВНЗ з'ясовано в дослідженнях В. Беспалька, І. Богданової, С. Бондаря, З. Курлянд, М. Кларіна, О. Пехоти, О. Пометун та ін.

У дисертації І. Шапіро «Розвиток вищої медичної освіти і медичної науки в Західних областях України, на Буковині і в Закарпатті в ХVІ – ХХ ст. (1595-1965рр.)» автор описує виникнення і становлення наукових медичних шкіл та вищих медичних закладів у західному регіоні за два з половиною століття.

Дисертаційне дослідження Л. Клос «Розвиток медичної освіти на західноукраїнських землях (друга половина ХVІІІ – 30-ті роки ХХ ст.)» теж присвячено проблемі становлення й розвитку медичної освіти та науки в Західній Україні, у якому автор зосереджує увагу на науково-навчальній діяльності медичних закладів та впливові громадянських і регіональних організацій на розвиток медичної освіти означеного регіону [5].

Аналіз процесу становлення та розбудови медичної освіти на Волині у контексті загального розвитку медицини Російської імперії й Західної Європи робить І. Круковська у дисертації «Становлення і розвиток медичної освіти на Волині (ХІХ – 30-ті роки ХХ століття)» [6].

Проблема становлення і розвитку медичної освіти на території західних й східноукраїнських землях представлена в дослідженні М. Кушик «Дидактичні основи фахової підготовки студентів у медичних навчальних закладах України (друга половина ХІХ – початок ХХ століття)» [8].

До історії розвитку вищої медичної освіти в Україні зверталися Л. Клос [5], І. Круковська [6], М. Кушик [8], І. Шапіро [13], А. Яворська [14], С. Якушевський [15] та ін. Різні аспекти проблеми було розглянуто і в дисертаційних дослідженнях. Дисертація С. Генік «Розвиток охорони здоров'я в Галичині і Радянському Прикарпатті (1875-1962 рр.)» присвячена з'ясуванню історичних соціально-гігієнічних складників розвитку системи охорони здоров'я західного регіону України майже за сто років [3].

Проблема періодизації розвитку системи охорони здоров'я в Чернівецькій області в першій половині ХХ ст. перебуває в центрі уваги кандидатського дослідження П. Довгого «Історія охорони здоров'я Чер-

нівецької області в минулому і шляхи її розвитку за роки Радянської влади» [4].

Історія розвитку системи охорони здоров'я представлена в дисертаційній роботі І. Медчука «Охорона здоров'я і здоров'я населення Волинської області за сто років (1865-1965 рр.)». У ній автор розкриває особливості організації системи закладів охорони здоров'я на Волині [9].

Проведений аналіз кандидатських дисертацій свідчить про те, що вчені-педагоги неоднаковою мірою висвітлили історичні періоди розвитку вищої медичної освіти в Україні в XX ст., характерною ознакою цих досліджень є посиленна увага науковців до історії виникнення, становлення та розвитку вищої медичної освіти в західному та східному регіонах України. Поза увагою дослідників залишився й до цього часу не обстежений стан розвитку медичної освіти в північному, південному й центральному регіонах. А також відсутнє комплексне докторське дослідження, у якому розкрито проблему теоретично-методологічних засад та практики розвитку вищої медичної освіти України протягом XX – початок XXI століття, коли Україна перебувала у складі Радянського Союзу й вища медична освіта зазнавала значних змін відповідно до етапів соціально-економічного, освітньо-культурного розвитку суспільства.

Метою статті є з'ясування розвитку вищої медичної освіти в Україні саме на початку XX століття, коли закладалися основні концепції становлення вищих медичних шкіл та розроблялися рекомендації щодо впровадження нових форм і методів підготовки медичних кадрів, зокрема лікарів та середніх медичних сестер.

Матеріали і методи. Матеріалами і методами статті послугували публікації вчених та їх порівняльний аналіз щодо вивчення розвитку вищої медичної освіти в Україні на початку XX століття; використання довідкової бази; оброблення статистичного матеріалу.

Результати та їх обговорення. Український учений, дослідник історії медицини Я. Ганіткевич запропонував періодизацію історії розвитку вітчизняної медицини. Двадцять століття в ній представлено такими етапами:

- 1) до початку національно-визвольних змагань 1917 року;
- 2) розвиток медицини в період Української національної революції та українського відродження;
- 3) репресії проти української національної медицини (1927 – 1939 рр.);
- 4) розвиток української радянської медицини й охорони здоров'я (1940 – 1991 рр.);
- 5) медицина в незалежній Україні (1991 р. – і донині) [2, с. 58].

Грунтовну історико-педагогічну розвідку щодо періодизації розвитку національної думки здійснила академік О. Сухомлинська у праці: «Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру» (2002), в якій розкрито динаміку парадигм педагогічної думки:

- I період: IX – XVI – Педагогічна думка Княжої Доби.
- II період: 1569 – сер. XVII ст. – Педагогіка в контексті слов'янського Відродження.

- III період: друга половина XVII – XVIII ст. (українське бароко) – Педагогічна думка і школа Козацької доби.

- IV період: XIX ст. – 1905 р. – Становлення модерної педагогічної думки, педагогічне просвітництво в Україні.

- V період: 1905 – 1920 рр. – Педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського періоду.

- VI період: 1920 – 1991 рр. – Українська педагогічна думка і школа за радянських часів.

- VII період: з 1991 р. – Розвиток педагогіки і школи в Українській державі. [10, с. 3-4].

Кожен із цих етапів мав властиві і йому особливості, які відображено в освіті і творах прогресивних культурних діячів, просвітників, педагогів. У цій періодизації педагогічної думки XX століття майже збігається з періодизацією розвитку вищої медичної освіти, розробленою Я. Ганіткевичем, яке неповною мірою досліджено в історії педагогіки.

За класифікацією Я. Ганіткевича початок XX століття представлено періодом до початку національно-визвольних змагань 1917 року, а у О. Сухомлинської трьома періодами – 1905 р. – становлення модерної педагогічної думки, педагогічне просвітництво в Україні; 1905–1920 рр. – педагогічна думка і школа в період визвольних змагань українського періоду; XX – 30-х рр.

На початку XX ст. у Російській імперії постала нагальна потреба у здійсненні реформи у вищій медичній школі, що було зумовлено насамперед слабкою практичною підготовкою медичних працівників. Початку В. Данилевським у 1897 році запропоновано проект реформи підготовки лікарів, проте він залишився без уваги Міністерством народної освіти [7, с. 109]. Сутність розробленого проекту реформи медичної освіти полягала в основному у скороченні багатопредметності через вилучення з навчальних планів дисциплін, що не пов'язані з медициною, натомість пропонувалося введення загальнонаукових, санітарних і суспільно-економічних предметів.

Обговоренню інших проектів реформи вищої медичної освіти була присвячена нарада професорів медичних факультетів університетів Росії в 1906 році. Запропонований ними проект передбачав виділення самостійних кафедр бактеріології, інфекційних хвороб, стоматології, оториларингології тощо [11, с. 17-18].

Проте й цей проект було відхилено. Це питання розглядалося й на Пироговських з'їздах. Пироговські з'їзди, або з'їзди Пироговського товариства, після заборони царським урядом організації всеросійського об'єднання земських лікарів перебрали на себе функції такого об'єднання й переймалися проблемами становлення й розвитку вітчизняної медицини й організації процесу підготовки медичних кадрів у вищих навчальних закладах. [1, с. 287].

На X Пироговський з'їзд (1907) на основі доповідей професорів Л. Тарасевича і Л. Ценковського приймає рішення про те, що навчальні програми і плани не відповідають вимогам життя й розвитку науки. Такого ж висновку дійшов XI Пироговський з'їзд у 1910 році. У його роботі взяли участь професори медичних факультетів університетів з України Д. Заболотний, В. Чаговець, Г. Ланг та ін., які пропонували створення кафедр

загальної біології, біофізики, санітарного законодавства, соціології, вимагали посилення уваги до викладання хімії і фізики. Однак ці ідеї були реалізовані лише в 20-х роках ХХ ст. у 1914 році усі спроби реформувати вищу медичну освіту припинено у зв'язку з початком першої світової війни [7, с. 111].

На території східноукраїнських земель першим університетом було засновано в 1805 році Харківський [5].

У 1834 році було відкрито Імператорський університет Св. Володимира в Києві. Метою його відкриття був

розвиток вищої освіти на території західних губерній Російської імперії [12, арк. 24, 77]. У складі університету функціонував і медичний факультет. З його діяльністю пов'язані імена таких відомих професорів, як Вальтера, Караваєва, Щищурина [Там само, арк. 77-78].

Висновки. Початок ХХ століття є знаменною віхою в розвитку і становленні вищої медичної освіти України, який охарактеризувався відкриттям вищих медичних шкіл, їхньою реорганізацією, організацією вищих жіночих медичних курсів та підвищенням рівня підготовки майбутніх медичних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Верхратський С.А. Історія медицини : посіб. [для студ. мед. ін-тів] / С.А. Верхратський – [3-є вид., перероб. і доповн.]. – К. : Вища школа, 1983. – 384 с.
- [2] Ганіткевич Я.В. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Володимирович Ганіткевич. – Львів : Вид-во НТШ, 2004. – 368 с.
- [3] Генък С.Н. Развитие здравоохранения в Галиции и Советском Прикарпатье (1875–1962 гг.) : (историческое и социально-гигиеническое исследование по материалам Калужского и Войнилковского районов Станиславской обл.) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. мед. наук : спец. 19.00.07 «Педагогика и возрастная психология» / С.Н. Генък. – Ивано-Франковск, 1964. – 17 с.
- [4] Довгий П.П. История здравоохранения Черновицкой области в прошлом и пути его развития за годы Советской власти : автореф. дис. на соискание учен. Степени канд. мед. наук / П. П. Довгий. – Ивано-Франковск, 1967. – 22 с.
- [5] Клос А.Є. Розвиток медичної освіти на західноукраїнських землях : (друга половина ХVІІІ–30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А.Є. Клос. – К., 2002. – 281 с.
- [6] Круковська І.М. Становлення і розвиток медичної освіти на Волині (ХІХ–30-ті роки ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І. М. Круковська. – Житомир, 2007. – 20 с. / URL: <http://www.nbuvgov.ua/ard/2007/07/kimvivs.zip>.
- [7] Крыштопа Б.П. Высшее медицинское образование в Украинской ССР / Борис Павлович Крыштопа. – К. : Здоров'я, 1985. – 320 с.
- [8] Кушик М.Л. Дидактичні основи фахової підготовки студентів у медичних навчальних закладах України (друга половина ХІХ– початок ХХ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М.Л. Кушик. – Черкаси, 2009. – 20 с.
- [9] Медчук І.К. Здравоохранение и здоровье населения Волынской области за 100 лет (1865–1965) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. мед. наук : спец. 14.756 «Гигиена и профессиональные заболевания» / И.К. Медчук. – Львов, 1970. – 18 с.
- [10] Сухомлинська О. Періодизація педагогічної думки в Україні : кроки до нового виміру / О. Сухомлинська // Педагогічна газета. – 2002. – № 10-11. – С. 3-4.
- [11] Устав Императорских Российских университетов. – СПб, 1906.
- [12] Центральний державний історичний архів. Ф 707 Оп 17. Спр 363. 19 арк.
- [13] Шапиро И.Я. Развитие высшего медицинского образования и медицинской науки в западных областях Украины, на Буковине и в Закарпатье в ХVІ–ХХ вв. (1595–1965 гг.) : автореф. дис. на соискание учен. степени докт. мед. наук : спец. 14.784 «Теория и организация здравоохранения» / И.Я. Шапиро. – К., 1968. – 38 с.
- [14] Яворская А.А. Развитие среднего медицинского образования на Украине за годы Советской власти : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. мед. наук : спец. 14.00.33 «Социальная гигиена и организация здравоохранения» / А.А. Яворская. – Х., 1972. – 25 с.
- [15] Якушевский С.И. Развитие среднего медицинского образования в западных областях Украины до и после воссоединения с УССР : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. мед. наук : спец. 14.784 «Теория и организация здравоохранения» / С.И. Якушевский. – Л., 1972. – 26 с.

REFERENCES

- [1] Verkhratsky, S.A. the History of medicine : a manual. [for stud. honey. in-tov] / S.A. Verkhratsky [3rd ed., Rev. and doown.]. – K. : High school, 1983. – 384 p.
- [2] Ganitkevich, Y.V. History of Ukrainian medicine in the dates and the names / Yaroslav Vladimirovich Ganitkevitch. – Lviv: View-in the Shevchenko scientific society, 2004. – 368 p.
- [3] Genic, S.N. The development of health care in Galicia and the Soviet Carpathians (1875-1962 years) : (historical and socio-hygienic study on materials of Kaluga and Voinovskogo areas of the Stanislavskaya oblast) : abstract, specialty: 19.00.07 «Pedagogy and developmental psychology» / S. N. Genyk. – Ivano-Frankivsk, 1964. – 17 S.
- [4] Dovguy, P.P. History of health Chernivtsi region in the past and the ways of its development during the years of Soviet power : abstract / P.P. Dovguy. – Ivano-Frankivsk, 1967. – 22 p.
- [5] Klos, A.E. The development of medical education at Western : (second half of ХVІІІ–30-ies of ХХ century) : abstract, specialty: 13.00.04 «Theory and methods of professional education» / A.E. Klos. – K., 2002. – 281 p.
- [6] Krukovska, I.M. Formation and development of medical education in Volyn (ХІХ–30-ies of ХХ century) : abstract, specialty: 13.00.01 «General pedagogy and history of pedagogy» / I.M. Krukovska. – Zhitomir, 2007. – 20 p. / URL: <http://www.nbuvgov.ru/ard/2007/07/kimvivs.zip>.
- [7] Kryshchopa, P. Higher medical education in the Ukrainian SSR / Boris Pavlovich Kryshchopa. – K. : Health, 1985. – 320 p.
- [8] Kushik, N.L. Didactic bases of professional training of students in medical schools of Ukraine (second half of ХІХ–beginning of ХХ centuries) : abstract, specialty: 13.00.04 «Theory and methods of professional education» / G.L. Kushik. – Cherkassy, 2009. – 20 C.
- [9] Medshuk, I.K. Health and the health of the population of Volyn region for 100 years (1865-1965) : abstract, specialty: 14.756 «Hygiene and occupational diseases» / I. K. Medshuk. – Lviv, 1970. – 18 p.
- [10] Sukhomlinska, O. Periodization pedagogical thought in Ukraine : steps towards a new measurement / O. Sukhomlinsky // Teacher's newspaper. – 2002. – № 10-11. P. 3-4.
- [11] The Charter of the Imperial Russian universities. – St. Petersburg, 1906.
- [12] Central state historical archive. F 707 Op 17. JWP 363. 19 sheet.

- [13] Shapiro, I.Y. The development of institutions of higher medical education and medical science in Western Ukraine, Bukovina and Transcarpathia in XVI–XX centuries (1595-1965 years) : abstract, specialty: 14.784 «Theory and organization of health care» / S. Shapiro. – K., 1968. – 38 p.
- [14] Jaworska, A.A. the Development of nursing education in Ukraine during the years of Soviet power : abstract, specialty: 14.00.33 «Social hygiene and organization of health care» / A.A. Jaworska. – H., 1972. – 25 p.
- [15] Yakushevskiy, P.S. The development of nursing education in the Western regions of Ukraine before and after the reunification of the USSR : abstract, specialty: 14.784 «Theory and organization of health care» / S.S. Yakushevskiy. Leningrad, 1972. – 26 p.

The development of higher medical education in the early twentieth century in Ukraine

T.I. Kyryan

Abstract. This article is devoted to the formation and development of higher medical education, the opening of new medical schools in the early twentieth century, their influence on the formation of medical personnel.

Keywords: *the twentieth century, the development of higher educational institutions, opening higher women's medical courses, the beginning of the twentieth century, the role of this historical period in the classification of higher medical education in the twentieth century, forms and methods of teaching*